ISSN 2312 9557. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Математика. 2016, вип. **21**

УДК 512.552

О.В.Зеленський*, В.М.Дармосюк**

* Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський, 32300. *E-mail: zelik82@mail.ru*
** Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського,
Миколаїв, 54030. *E-mail: darmosiuk@gmail.com*

Допустимий сагайдак, одержуваний із m попарно нееквівалентних матриць показників

Знайдено сагайдаки, одержувані із скінченної кількості матриць показників. Доведено, що для довільного натурального m існує сагайдак, одержуваний із m попарно нееквівалентних матриць показників.

Ключові слова: матриця показників, допустимий сагайдак матриці показників, жорсткий сагайдак.

Найдены колчаны, получаемые из конечного множества матриц показателей. Доказано, что для любого натурального m существует колчан, получаемый из m попарно неэквивалентных матриц показателей.

Ключевые слова: матрица показателей, допустимый колчан матрицы показателей, жесткий колчан.

This paper investigates the quivers derived from an finite number of exponent matrices.The authors have proved that that for any natural m, there is a quiver which is derived from m matrix of pairwise not equivalent exponent matrices.

Key words: exponent matrix, admissible quiver, rigid quiver.

1. Вступ

Один із аспектів теорії кілець — вивчення їх властивостей за допомогою теорії графів. Кожен черепичний порядок повністю визначається своєю матрицею показників і дискретно нормованим кільцем [1]. Багато властивостей таких кілець повністю визначаються їх матрицями показників [2, 3], зокрема, сагайдаки цих кілець [1]. Порівняно недавно матриці показників стали окремим об'єктом вивчення. Нежорсткість допустимого сагайдака, який має хоча б одну петлю, доведено в [4]. Із відкриттям вагових функцій з'явилося більше можливостей для дослідження допустимих сагайдаків [5]. Опис деяких класів жорстких сагайдаків започатковано в [7]. У [6] установлено властивості одиничних циклів та одиничних сагайдаків, зокрема знайдено обмеження для елементів матриці показників одиничного сагайдака. У статті продовжено дослідження матриць показників та їх сагайдаків, зокрема жорстких і майже жорстких сагайдаків матриць показників. Раніше були відомі тільки жорсткі сагайдаки (одержувані із точністю до еквівалентних з однієї матриці показників) і сагайдаки, одержувані з нескінченної кількості матриць показників. Ми розглянемо сагайдак, одержуваний із m попарно нееквівалентних матриць показників.

2. Попередні відомості

Розглянемо матрицю $\mathcal{E}{=}(\alpha_{ij}) \in M_n(\mathcal{Z})(M_n(\mathcal{Z})$ — кільце матриць розмірності n із цілими елементами).

Означення 1. [1] Матрицю $\mathcal{E}{=}(\alpha_{ij})$, для якої виконуються такі умови: $\alpha_{ij} + \alpha_{jk} \geq \alpha_{ik}$ для всіх $i,\ j,\ k = 1,\ldots,n$, $\alpha_{ii} = 0$ для всіх $i = 1,\ldots,n$, називають *матрицею показників.*

Матрицю показників, для якої виконується умова $\alpha_{ij} + \alpha_{ji} \geq 1$ для всіх $i, j \in \{1,\ldots,n\}$ $(i \neq j)$, називають *зведеною матрицею показників.*

Нехай $\mathcal{E} = (\alpha_{ij})$ — зведена матриця показників. Уведемо матриці $\mathcal{E}^{(1)} = (\beta_{ij}) = \mathcal{E} + E_n \quad \in M_n(\mathbb{Z})$, де E_n — одинична матриця, та $\mathcal{E}^{(2)} = (\gamma_{ij}) \in M_n(\mathbb{Z})$: $\gamma_{ij} = \min\limits_{k}\{\beta_{ik} + \beta_{kj}\}$.

Означення 2. Сагайдаком зведеної матриці показників $Q = Q(\mathcal{E})$ називають сагайдак, матрицю суміжності якого задають формулою $[Q] = \mathcal{E}^{(2)} - \mathcal{E}^{(1)}$.

Означення 3. Зведені матриці показників E_1 і E_2 називають еквівалентними, якщо одну можна одержати з іншої за допомогою елементарних перетворень двох типів:

1. Відняти ціле число t від елементів i-го рядка і додати його до елементів i-го стовпця.
2. Поміняти місцями два рядки і два стовпці з такими ж номерами.

Зауваження 1. Оскільки елементарні перетворення не змінюють суму елементів матриці показників, то матриці показників із різними сумами нееквівалентні.

Означення 4. Сагайдак Q називають *допустимим*, якщо існує зведена матриця показників $\mathcal{E}$, така, що $Q(\mathcal{E}) = Q$.

Означення 5. [5] Сагайдак $Q = (VQ, AQ)$ називають зваженим, якщо визначена функція ω: $AQ \to R$. Функцію ω називають ваговою, а її значення на стрілці – вагою стрілки.

Сума ваг усіх стрілок шляху називають вагою шляху.

Теорема 1. *[5] Сильно зв'язний сагайдак $Q = (VQ, AQ)$ допустимий тоді й тільки тоді, коли існує вагова функція $\omega : AQ \to N \cup \emptyset$, яка задовольняє такі умови:*

1. Вага стрілки з точки i у точку j менша за вагу шляху з точки i у точку j довжини $l \geq 2$.

2. Вага петлі в точці i менша за вагу будь-якого циклу, що проходить через точку i, довжиною $l \geq 2$.

3. Вага будь-якого циклу більша або дорівнює 1.

4. Вага петлі дорівнює 1.

5. Через кожну точку без петлі проходить цикл довжиною $l \geq 2$, вага якого дорівнює 1.

Зауваження 2. Згідно з умовами (4) та (5) через кожну точку допустимого сагайдака проходить цикл ваги 1.

Означення 6. [5] Вагову функцію, яка задовольняє всі умови теореми 1, називатимемо допустимою ваговою функцією.

За сагайдаком Q і допустимою ваговою функцією ω можна побудувати матрицю показників $\mathcal{E} = (\alpha_{ij}) \in M_n(Z)$ таким чином: якщо сагайдак Q містить стрілку σ_{ij}, то $\alpha_{ij} = \omega(\sigma_{ij})$ у протилежному випадку α_{ij} дорівнює вазі найлегшого шляху із вершини v_i у вершину v_j.

Означення 7. [7] Допустимий сагайдак Q називають жорстким, якщо існує з точністю до еквівалентності єдина зведена матриця показників $\mathcal{E}$ така, що $Q(\mathcal{E}) = Q$.

Означення 8. Нежорсткий допустимий сагайдак Q, який одержують зі скінченної кількості (із точністю до еквівалентності) матриць показників, називають майже жорстким.

3. Основні результати

Доведемо існування майже жорстких сагайдаків.

Теорема 2. *Для довільного натурального $m > 1$ існує допустимий сагайдак Q_m, для якого існує рівно m попарно нееквівалентних матриць показників, сагайдак яких збігається із сагайдаком Q_m.*

Доведення. Розглянемо сагайдак Q_m, який має $2(m+1)+1$ вершину та $3m+1$ стрілку, а саме $VQ = \{1, \dots, 2m+3\}$, $AQ_m = \{\sigma_{2k-1,2k}, \sigma_{2k,2k+1}, \sigma_{2k+1,2k-1}\}$ для всіх $k = 1, \dots, m+1, \sigma_{1,2m+1}$, де σ_{ij} — стрілка з вершини i у вершину j. Для сагайдака Q_m побудуємо m зведених попарно нееквівалентних між собою матриць показників. Відомо, що зведену матрицю показників однозначно задають ваговою функцією $\varphi(\sigma_{ij}) \in N \cup \{0\}$, $\sigma_{ij} \in AQ$, яка задовольняє умови теореми 1. Побудуємо m вагових функцій $\varphi_1, \dots, \varphi_m$:

$$\varphi_p(\sigma_{ij}) = \begin{cases} 1, & i = 2k-1,\ j = 2k; \\ 0, & i = 2k,\ j = 2k+1; \\ 0, & i = 2k+1,\ j = 2k-1; \\ p, & i = 1,\ j = 2(m+1)+1. \end{cases}$$

Функції φ_p задовольняють усі умови теореми:

1) $\varphi_p(\sigma_{2k-1,2k}) + \varphi_p(\sigma_{2k,2k+1}) + \varphi_p(\sigma_{2k+1,2k-1}) = 1$, тому вершини $2k-1$, $2k$, $2k+1$ не мають петель.

2) $\varphi_p(\sigma_{12}) + \varphi_p(\sigma_{23}) + \varphi_p(\sigma_{34}) + \varphi_p(\sigma_{45}) + \ldots + \varphi_p(\sigma_{2m-1,2m}) + \varphi_p(\sigma_{2m,2m+1}) = m+1 > \varphi_p(\sigma_{1,2m+1})$ (вага шляху більша, ніж вага стрілки).

3) $\varphi_p(\sigma_{2k-1,2k}) + \varphi_p(\sigma_{2k,2k+1}) + \varphi_p(\sigma_{2k+1,2k-1}) \geq 1$, $\varphi_p(\sigma_{1,2m+1}) + \varphi_p(\sigma_{2m+1,2m-1}) + \varphi_p(\sigma_{2m-1,2m-3}) + \cdots + \varphi_p(\sigma_{31}) = \varphi_p(\sigma_{1,2m+1}) \geq 1$ (вага кожного циклу не менша за 1).

Побудуємо зведені матриці показників $\mathcal{E}_p = (\alpha_{ij}^p) \in M_n(Z)$. Покладемо в разі $i \neq j$

$$(\alpha_{ij}^p) = \begin{cases} \varphi_p(\sigma_{ij}), & g_{ij} = 1; \\ \min\limits_{i=i_0,i_1,\ldots,i_k=j-\text{ усі можливі шляхи із i в j}} \{\varphi_p(\sigma_{ii_1}) + \ldots + \varphi_p(\sigma_{i_{k-1}i_j})\}, & g_{ij} = 0. \end{cases}$$

Тоді за теоремою $Q(\mathcal{E}_1) = Q(\mathcal{E}_2) = \cdots = Q(\mathcal{E}_m) = Q_m$. Сума всіх елементів матриці $\mathcal{E}_k$ менша, ніж сума всіх елементів матриці $\mathcal{E}_{k+1}$. Тому m зведених матриць показників $\mathcal{E}_1, \mathcal{E}_2, \ldots, \mathcal{E}_m$ попарно нееквівалентні між собою.

Покажемо тепер, що інших нееквівалентних матриць показників із сагайдаком Q_m не існує. Нехай $Q_m = Q(\mathcal{E})$ для деякої зведеної матриці показників, $[Qm] = (q_{ij})$. Доведемо, що E еквівалентна до однієї з матриць $\mathcal{E}_1, ..., \mathcal{E}_m$. Застосувавши елементарне перетворення першого типу, перейдемо від матриці $\mathcal{E}$ до еквівалентної $\mathcal{E}^*$ з першим нульовим стовпцем. У сагайдаку Q_m із третьої вершини можна потрапити в першу тільки через стрілку σ_{31}. Тому $\varphi^*(\sigma_{31}) = 0$. Аналогічно із вершини 2 до вершини 1 існує єдиний шлях через σ_{23}, σ_{31}.

Тому $\varphi^*(\sigma_{23}) + \varphi^*(\sigma_{31}) = 0$ і тоді $\varphi^*(\sigma_{23}) = 0$. Оскільки вершина 2 не має петлі, то $\varphi^*(\sigma_{12}) + \varphi^*(\sigma_{23}) + \varphi^*(\sigma_{31}) = 1$. Тому $\varphi^*(\sigma_{12}) = 1$.

Аналогічно одержують $\varphi^*(\sigma_{2k-1,2k}) = 1, \varphi^*(\sigma 2k, 2k+1) = \varphi^*(\sigma_{2k+1,2k-1}) = 0$, для $k = 2, \ldots, m+1$. $\varphi^*(\sigma_{12}) + \varphi^*(\sigma_{23}) + \varphi^*(\sigma_{34}) + \varphi^*(\sigma_{45}) + \cdots + \varphi^*(\sigma_{2m-1,2m}) + \varphi^*(\varphi_{2m,2m+1}) = m+1 > \varphi^*(\sigma_{1,2m+1})$.

$\varphi^*(\sigma_{1,2m+1}) + \varphi^*(\sigma_{2m+1,2m-1}) + \varphi^*(\sigma_{2m-1,2m-3}) + \ldots + \varphi^*(\sigma_{31}) = \varphi^*(\sigma_{1,2m+1}) \geq 1$. Таким чином, $1 \leq \varphi^*(\sigma_{1,2m+1}) \leq m$. Нехай $t = \varphi^*(\sigma_{1,2m+1})$, тоді $\mathcal{E} \approx \mathcal{E}^* = \mathcal{E}_t$. Отже, зведених попарно нееквівалентних між собою матриць показників із сагайдаком Q_m рівно m. Теорему доведено.

Приклад 1. Нехай $m = 2$, тоді для допустимого сагайдака Q_2 існує рівно 2 попарно нееквівалентні матриці показників, сагайдак яких збігається із сагайдаком Q_2. Сагайдак Q_2 складається з 7 вершин (рисунок).

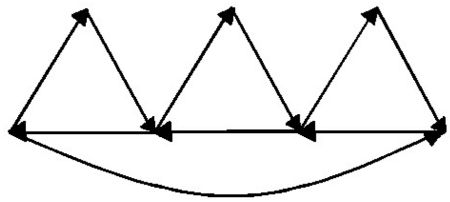

Сагайдак Q_2

$$[Q] = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 \end{pmatrix}$$

Існують дві зведені матриці показників, для яких $Q_2 = Q(\mathcal{E}_1) = Q(\mathcal{E}_2)$:

$$\mathcal{E}_1 = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 & 2 & 1 & 2 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 2 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}, \mathcal{E}_2 = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 1 & 2 & 2 & 3 & 2 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 2 & 2 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 2 & 2 \\ 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}$$

.

Сума всіх елементів матриць $\mathcal{E}_1$, $\mathcal{E}_2$ дорівнює 31 і 36 відповідно. Тому матриці нееквівалентні.

4. Висновки

У статті знайдено майже жорсткі сагайдаки. Доведено, що для довільного натурального m існує сагайдак, одержуваний із m попарно нееквівалентних матриць показників.

Бібліографічні посилання

1. *Hazewinkel, M.* Algebras Rings and Modules [Text]: vol. 1 /M. Hazewinkel, N. Gubareni, V.V. Kirichenko// Kluwer Academic Publisheers, 2004.–380 p.
2. *Hazewinkel, M.* Algebras Rings and Modules [Text]: vol 2. /M. Hazewinkel, N. Gubareni, V.V. Kirichenko // Kluwer Academic Publisheers, 2007.–400 p.

3. *Kirichenko, V. V.* Exponent Matrices and Tiled Order over Discrete Valuation Rings [Text]/ V. V. Kirichenko , O. V. Zelenskiy, V. N. Zhuravlev// International J. of Algebra and Computation. – 2005. – Vol. 15, № 5– 6. – P. 1–16.
4. *Зеленський, О. В.* Жорсткі сагайдаки зведених матриць показників [Текст]/ О.В. Зеленський// Вісн. Київ. ун-ту. Сер: Фiз.-мат. науки. – 2007.– №3. – С. 27-31.
5. *Журавлев, В. Н.* Допустимые колчаны [Текст]/ В. Н. Журавлев// Фундамент. и прикл. математика.–2008. — Т. 14, вып.7.– С. 121–128.
6. *Журавльов, В. М.* Одиничні сагайдаки матриці показників [Текст]/ В.М. Журавльов, О.В. Зеленський, В.М. Дармосюк// Вісн. Київ. ун-ту. Сер.: Фiз.-мат. науки. — 2012. – №4. – С. 27–31.
7. *Кириченко, В.В.* О жестких колчанах [Текст]/В.В Кириченко, В.Н. Журавлёв, И.Н. Цыгановская// Фундамент. и прикл. математика. – 2006. – Т. 12, вып. 8.– С. 105 – 120.

Надійшла до редколегії 29.02.2016